

Meghívó

A Szeged-Csanádi Egyházmegye Gál Ferenc Egyetem Teológiai Kara,
az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ,
a PPKE BTK Klasszika-Filológia Tanszéke
tisztelettel meghívja

a

IX. SCRIPTORIUM-KONFERENCIÁRA,

amelynek helye és ideje:

Gál Ferenc Egyetem Teológiai Kar

Klebelsberg Kuno terem,

Szeged, Dóm tér 6.

2025. május 28-29.

Program

MÁJUS 28. (CSÜTÖRTÖK)

10:30 Köszöntés

S.E.R. KIS-RIGÓ LÁSZLÓ szeged-csanádi megyéspüspök

A konferenciát megnyitja

S.E.R. VARGA LAJOS nyugalmazott váci segédpüspök, OKGYK igazgató

SZEKCIÓ I.

Elnök: BOROS ISTVÁN

10:45 Kristóf Ibolya, *Váli Mihály és a csornai premonstreiek*

11:05 Benei Bernadett, *Csepellényi György boldoggá avatásának ügyében keletkezett két, 18. századi pálos kézirat*

10:25 Szücsné Papp Rita, *„Nagyságos és Főtisztelendő Főesperes ur!”* – A Hajdúdorogi Főesperesi Levéltár magyar nyelvű levelei

11:45 Barna Gábor, *Egy mirákulum-történet útja a kéziratok lejegyzéstől Dugonics Andrásig*

12:05 Szabó Réka, Kocsis Zsuzsanna, Dömötör Éva, *Az élesdi kastély építési éve*

12:25 *Hozzászólások, kérdések*

12:45 *Ebédszünet*

SZEKCIÓ II.

Elnök: S.E.R. VARGA LAJOS

14:00 Hubert Ildikó, *Halotti beszédek Vay Ádámné Fekete Erzsébet felett*

14:20 Szelestei N. László, *Verses kötet töredéke Sepsiszentgyörgyről*

14:40 Takács László, *Kéziratok imádságoskönyvek a Francia Nemzeti Könyvtárból*

15:00 Tóth Ferenc, *Gondolatok II. Rákóczi Ferenc Emlékiratok című művének egyik utolsó kéziratáról*

15:20 Varga Mónika, *Területi és társadalmi beágyazottság tiszántúli és délalföldi boszorkányperes jegyzőkönyvek kézírataiban*

15:40 *Hozzászólások, kérdések*

15:55 *Szünet*

SZEKCIÓ III.

Elnök: BARNÁ GÁBOR

16:10 Kordé Zoltán, *Egy második tatárjárás-kori motívum hagyományozódásának kérdései a XIV. századi itáliai krónikásoknál*

16:30 Teiszler Éva, *Magyar királylányból lett „lengyel” szent: Árpád-házi Szent Kinga legendái*

16:50 Pelczéder Katalin, *Egy veszprémi határjárás szövegváltozatai és helynévi tanulságai (1082–1749)*

17:10 W. Somogyi Judit, *Egyházi és világi vezetőket megnevező kifejezések a kora-újkori itáliai kancelláriai nyelvben*

17:30 *Hozzászólások, kérdések*

17:50 *Zárszó*

18:10 *Vacsora*

MÁJUS 29. (PÉNTEK)

Fakultatív:

8.00 Szentmise a Dómban

SZEKCIÓ IV.

Elnök: TAKÁCS LÁSZLÓ

9:00 S.E.R. Varga Lajos, *A Váci Egyházmegyei könyvtár egyik antikva példányában lévő bejegyzés*

9:20 Boros István, *Adalék Nádasdy Ferenc váci könyvtárához*

9:40 Kisdí Klára, *Párizsi Bibliák Magyarországon*

10:00 Hursán Szabolcs, *Batthyány Lajos Ernő kancellár (1696–1765) újonnan feltárt kéziratái az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban és az MTA Könyvtárának Kézirattárában*

10:20 *Hozzászólások, kérdések*

10:40 *Szünet*

SZEKCIÓ V.

Elnök: KORDÉ ZOLTÁN

11:00 Ivancsó István, *Csépes János görögkatolikus vértanú pap levelei a vorkutai haláltáborból*

11:20 Pappné Kocsis Réka, *„Mit akarsz, szerető fiam?”- Adalékok a Jordánszky-kódex fordítási kérdéseihez*

11:40 Varsányi Orsolya, *A keresztény zsoltárok és imák nyomában: A Keleti Gyűjtemény „Arab O. 144 [Kitāb al-Šalāt al-Masīhīya]” című keltezetlen kéziratának vizsgálata*

12:00 Zágórhidi Czigány Balázs, *Fehér Mátyás Jenő és a "Kassai kódex"*

12:20 Sölch Miklós, *Index Actorum Romanorum Pontificum – Érszegi Géza kéziratának kiadása*

12:40 *Hozzászólások, kérdések*

12:50 *A konferencia bezárása*

13:00 *Ebéd*

14:00 Fakultatív program: Somogyi Könyvtár látogatása

ABSZTRAKTOK

KRISTÓF IBOLYA

(ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont)

Váli Mihály és a csornai premontreiek

Váli Mihály, 18. században élt orvos, a magyar művelődéstörténet ellentmondásokkal teli alakja. Egyrészt hatalmas tisztelet övezte, magas rangú főurak szolgálatában állt, másrészt sarlatánnak és csalónak tekintették. Több orvosi munka fűződik nevéhez, ezek közül legismertebb herbárium, amely kéziratban terjedt, majd halála után 20 évvel többször is megjelent nyomtatásban, *Házi orvos szótárotska* címmel. A források és a róla szóló szakirodalom szerint élete során többször került kapcsolatba a csornai premontrei apátságban élőkkal, például egyik, gyógynövényeket használó orvosi munkáját 1759-ben egy szerzetes másolta. Az előadásban ezen kapcsolat feltárására teszek kísérletet, valamint Váli műveinek egyházi személyekhez kötődő másolatait vizsgálom.

BENEI BERNADETT

(Egri Főegyházmegyei Levéltár, Bél Mátyás Neolatin Műhely)

Csepellényi György boldoggá avatásának ügyében keletkezett két,

18. századi pálos kézirat

1757-ben a pálos rendi káptalan határozatot hozott, amelyben azt tűzték ki célul, hogy a rend történészei gyűjtsék össze a szentéletű, elhunyt rendtagokkal kapcsolatos dokumentumokat, melyek alapján kanonizációs eljárások kezdeményezhetőek. Nicolaus Benger († 1772), aki *Annales* címen a 18. században folytatta Andreas Eggerer rendtörténeti munkáját, Lepoglaván 1758–1759 folyamán egy öt darabból álló kéziregységűt állított össze, melyek közül három a rendalapító Özsébbel, kettő pedig az 1674. május 24-én vértanúhalált szenvedett Csepellényi Györggyel foglalkozik. A *Lucubratio Theologico–Canonistica* címet viselő írás egy teológiai-kanonjogi értekezés, melyben a szerző hat kérdéskört járt körül, melyek többek között a vértanúság, az erények, valamint a csodák szabályos kivizsgálásával foglalkoznak. Ezzel összefüggésben, *Relatio compendiaris vitae [...]* címen egy, az 1743-ban az *Annales*-ben megjelent Csepellényi-életrajzhoz képest újabb, a mártír 18. századi tiszteletét is ismertető életrajzot is összeállított Benger. Előadásomban ezeket a kéziratokat szeretném ismertetni, melyek fontos szereppel rendelkeztek volna egy esetleges kanonizációs eljárás során.

SZÜCSNÉ PAPP RITA

(Görögkatolikus Metropóliai és Főegyházmegyei Levéltár)

„Nagyságos és Főtisztelendő Főesperes ur!”

– A Hajdúdorogi Főesperesi Levéltár magyar nyelvű levelei

Jelen előadás a Hajdúdorogi Főesperesi Levéltár iratanyagával, azon belül is annak magyar nyelvű leveleivel foglalkozik. Ezek közül is elsősorban azok közül válogattunk, amelyeket egyházi személyek írtak.

Az iratanyag jelenleg a Debrecenben található Görögkatolikus Metropóliai és Főegyházmegyei Levéltár állományát gazdagítja, annak legkorábban keletkezett forrásai közé tartozik. A levelek többsége a XVIII. század második, valamint a XIX. század első felében keletkeztek, s témájukat tekintve igen változatosak. Megtalálható a levelek között például Bányay Antal 1818-as „körlevele”, amelyben arra hívja fel a parókusok figyelmét, hogy időszakosan küldjenek táblázatokat. De olvashatunk többek között a parókusok különféle kéréseiről, olykor panaszairól is.

E levelek nem csupán egyháztörténeti szempontból értékesek, de sok esetben bepillantást engednek a korabeli emberek mindennapjaiba is, feltárva hogyan éltek, miként gondolkodtak elődeink.

BARNA GÁBOR

(GFE Kutatóintézet, "Bálint Sándor" Vallási Kultúrakutató Csoport)

Egy mirákulum-történet útja a kéziratos lejegyzéstől Dugonics Andrásig

Előadásom egy Máriaradnán 1726-ban történt, s 1750-es években lejegyzett csodás gyógyulás szövegét vizsgálja. Összehasonlítja a latin nyelvű kéziratos lejegyzés szövegét a 18. század utolsó harmadában latinul, németül és magyarul megjelent nyomtatott máriaradnai mirákulumos könyveknek az adott csodáról szóló beszámolójával. Végül pedig bevonja az elemzésbe Dugonics Andrásnak, a magyar nyomtatott könyv alapján írt Radnai történetek című művének megfelelő epizódját. Tanulság: a szövegformálás minden esetben a közlés kitűzött céljának és a célközönségnek megfelelően változik - nemcsak nyelvi megformáltságban, hanem olykor tartalmában is.

SZABÓ RÉKA, KOCSIS ZSUZSANNA, DÖMÖTÖR ÉVA
(ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont Lexikológiai Intézete)

Az élesdi kastély építési éve

Az élesdi kastély építéstörténetének számos részlete ismeretlen maradt az utókor számára. Ezek közül az egyik legégetőbb hiány a kastély építésének ideje, amelyről a 20. századra nem maradt fent információ. A szakirodalom mindeddig csupán annyit rögzített, hogy az épület barokk stílusú, pontos dátum azonban sem a helytörténeti kutatásokban, sem a művészettörténészek körében nem volt ismert. Előadásunk egy ausztriai gyűjteményben őrzött, eddig ismeretlen kéziratot levél alapján sikerrel helyezi el időben építést.

A két különböző kéz által írt misszilis az élesdi uradalom tisztartójának szól. A kastély építését említő szöveg és a datálás eltérő kéztől származik, ami a forrás keletkezési körülményeire és felhasználhatóságára vonatkozóan is fontos kérdéseket vet fel. Az előadás bemutatja az építkezésre vonatkozó konkrét dátumot, azonosítja a kézirat két írójának tevékenységét, és rekonstruálja a két levélíró közötti viszonyt.

HUBERT ILDIKÓ

(irodalomtörténész, ny. tanár)

Halotti beszédek Vay Ádámné Fekete Erzsébet felett

Előadásomban a szakirodalomban nem ismeretlen, de feldolgozatlan kéziratot, prózai forrást mutatok be: halotti prédikációkat, amelyet Vay Ádám első felesége felett mondtak el annak temetésekor (1696 március 17–18). A 31 éves Iványi Fekete Erzsébet, Kékkő, Fülek, Ajnácskő várának birtokosa volt, akinek halálakor hat gyermeke maradt árván. A Kolozsvárott található kézirat verseit (A halott búcsúzóit az élőkől) Jankovics József adta ki a Régi Magyar Költők Tárában, a temetési beszédek bemutatására jelen dolgozatomban kerül sor. Témaválasztásomat érzelmileg a család egyenesági, hetedik leszármazottjának barátsága, és részben az indokolta, hogy Vay Ádám második feleségének (Zay Annának) imakönyvét egy hallgatómossal pályamunkaként dolgoztattam fel, s azt a szegedi egyetem meg is jelentette.

SZELESTEI N. LÁSZLÓ

(prof. emeritus, PPKE BTK)

Verses kötet töredéke Sepsiszentgyörgyről

Gyalogi János jezsuita szerzetes az 1740-es évektől próbálkozott epigramma-gyűjteményének kiadásával. Ennek egyik változatát ma Egerben őrzik. Elszórt utalásaiból tudjuk, hogy nemcsak Egerben és Pécsen próbálkozott, hanem Erdélyben is. Jelentős székely személyekkel, az Erdélyi Római Katolikus Státus vezetőivel volt kapcsolatban. Mostani előadásomban elsősorban a Székely Nemzeti Múzeum töredékéről (9 levél, a teljes kötet kb. harmada) lesz szó, amelynek egyik versét gyakran idézi a szakirodalom, de tévesen határozta meg azt, közel egy évszázaddal korábbra datálta.

TAKÁCS LÁSZLÓ

(PPKE BTK Klasszika-Filológia Tanszék)

Kéziratos imádságoskönyvek a Francia Nemzeti Könyvtárból

A *Bibliothèque nationale* de France Kézirattára őrzi II. Rákóczi Ferenc *Confessio peccatoris* című művének kéziratát. A könyvtár 19. században nyomtatott katalógusa szerint a fejedelem kéziratát egyéb lelkeségi könyvek közé sorolták be, amelyek mind a 17-18. század fordulóján keletkeztek. Előadásomban ezeket a kéziratokat mutatom be, illetve arra a kérdésre igyekszem választ adni, vajon lehetett-e birtokában Rákóczinak hasonló tartalmú kéziratos könyvecske.

TÓTH FERENC

(ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja, Történettudományi Intézet)

Gondolatok II. Rákóczi Ferenc Emlékiratok című művének egyik utolsó kéziratáról

II. Rákóczi Ferenc Emlékiratok című műve a régi magyar irodalom egyik remeke. Francia nyelvű kéziratai közül több is fennmaradt, ezek közül hármat (kettőt az OSZK Kézirattárában, egyet pedig a Párizs melletti *La Courneuve*-ben található *Archives Diplomatiques* levéltárban őriznek) használtak fel a mű kétnyelvű kritikai kiadása elkészítéséhez. A mű Bécsben található kézirataival érdemben nem foglalkoztak a magyar kutatók. Az előadásban az *Österreichische Nationalbibliothek* kézirattárában található példányról lesz szó, amely nagy valószínűséggel az egyik legutolsó tisztázata lehet híres műnek, amelyben a fejedelem a későbbi 1739-es kiadást alapvetően meghatározó javításokat végzett. A bécsi kézirat fizikai leírásán kívül, a javításokról és a kézirat vázlatos történetéről is szó lesz az előadásban.

VARGA MÓNIKA

(ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont)

Területi és társadalmi beágyazottság tiszántúli és délföldi boszorkányperes jegyzőkönyvek kézírataiban

Jelen előadás boszorkányperes tanúkihallgatási jegyzőkönyvek kézíratait vizsgálja azzal összefüggésben, hogy a szövegek lejegyzői milyen mértékben őrizhették meg az elhangzott nyelvjárási jellemzőket, illetőleg hogy az egyes jegyzőkönyvek miként reprezentálják azt a területet, ahol a kihallgatások zajlottak, és ahonnan jellemzően a tanúk és a vádlottak származtak. Ezúttal tiszántúli (Kunhegyes, Kisújszállás) és délföldi (Hódmezővásárhely) iratokról esik szó. Az előbbieket esetében az illabiális formák és az *i*-zés, az utóbbi esetében az *ö*-zés számít a régió jellegzetes sajátosságának (Juhász 2001). A részeredményeket a kutatás szembesíti további, a Tisza-Körös régióból származó jegyzőkönyvek leírásaival (Varga 2024), valamint kitekint a szegedi boszorkányperes átfogó elemzésének főbb megfigyeléseire is (Berente 2020.)

KORDÉ ZOLTÁN

(címz. egy. tanár; ny.egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, BTK)

***Egy második tatárjárás-kori motívum hagyományozódásának kérdései
a XIV. századi itáliai krónikásoknál***

Az 1285. évi második tatárjárás során Benedek esztergomi prépost levélben értesítette társait az eseményekről. Ebben többek között arról ír, hogy a magyaroktól vereséget szenvedő tatár betörők Erdélyben is szorult helyzetbe kerültek: „siculi, olachi et Saxones omnes vias ipsorum cum indaginibus stipauerunt siue girauerunt et sic (de uita ipsorum omnino sunt de) necessitate cogente ibidem castra eorum sunt metati”. Ez a mozzanat (némileg változott szövegezéssel) a XIV. századi itáliai krónikásoknál is megjelenik (elsőként Tolomeo da Luccánál) – immáron az 1241–1242. évi magyarországi mongoldúlást lezáró eseményként. Victor Spinei román történész szerint Tolomeo és a többi krónikás a mára már elveszett *Gesta Germanorum*ból merítették ezt az információt, amely a mongolok nyugati hadjáratához és a Magyarországot sújtó tatárjáráshoz kapcsolódik. Az előadás azt vizsgálja, hogy a legfontosabb itáliai krónikások (Tolomeón kívül Marino Sanudo, Paolino da Venezia) és a flandriai Jean le Long d’Ypres honnan és hogyan vették át ezt a híradást, mi volt ennek a végső forrása: a feltételezett *Gesta Germanorum* vagy Benedek prépost levele. Az utóbbi esetben viszont mind a krónikások, mind Spinei tévesen kapcsolták össze a hágók lezárását a nagy mongoldúlással, az valójában a második tatárjárás eseményei közé tartozott.

TEISZLER ÉVA

(NKE NITK és Siklói Gyula Várostörténeti Kutatóközpont)

Magyar királylányból lett „lengyel” szent: Árpád-házi Szent Kinga legendái

IV. Béla magyar király leánya, Kinga/Kunigunda közismert a lengyel történetírásban és a lengyel történeti hagyományban. Szentté avatását már közvetlenül a halála után kezdeményezték, majd ennek sikertelensége után hosszú évszázadokon keresztül több alkalommal egészen addig, amíg a lengyel származású Szent II. János Pál pápa 1999-ben végig nem vitte Kinga/Kunigunda kanonizációját. Kingával/Kunigundával kapcsolatban a 20. század első évtizedeiben, azaz már a szentté avatása előtt megfogalmazódott a magyar közéletben az a fájdalmas kiáltás, hogy Kinga magyar királylányként lengyel szentté vált. Az előadás Kinga három, a 14., a 15., valamint a 19. században elkészített latin nyelvű legendája, annak is genealógiai fejezetei alapján kíván utána járni annak, hogy mi lehetett a magyar közfelfogás Kinga személyét fájdalmasan érintő alapja.

PELCZÉDER KATALIN

(Pannon Egyetem, Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézet)

Egy veszprémi határjárás szövegváltozatai és helynévi tanulságai (1082–1749)

Az egyik legkorábbi veszprémi határjárást az 1082-re datált hamis, valójában 1326–1327-ben íródott veszprémi káptalani birtokösszeírás tartalmazza, mely Veszprém városán belül a káptalan birtokát járta körül. Ennek az oklevélnek három későbbi átírása és megerősítése is született (1350, 1405, 1693). A püspök és a káptalan alá tartozó területek elhatárolása a város területén Padányi Bíró Márton püspök idejében vált ismét aktuálissá. A határokat ekkor újra bejárták, 12 tanúnak a határpontokról tett vallomását magyar nyelvű jegyzőkönyvbe foglalták, majd az egyezséget 1749-ben latinul rögzítették. A 18. századi határ az irány és az érintett határjelek, illetve azok sorrendje tekintetében is — a korabeli viszonyokhoz mérten — követte a középkori határleírást. Céлом az 5 különböző időben (1082 [1326–1327], 1350, 1405, 1693, 1749) íródott, ugyanabban az ügyben született, ugyanazokat a helyeket (részben egyező helynevekkel) megjelölő szövegek összehasonlítása és adataik nyelv- és névtörténeti hasznosíthatóságának megállapítása. A vizsgálat fókuszában a helynévi elemek állnak, a vizsgálat módszertanát a modern helynévkutatás történeti helynévrekonstruktív eljárása határozza meg.

Az 1082-es oklevél és átíratok között kisebb mértékű eltérések vannak mind a latin szövegben, mind a magyar nyelvű szórványokban; míg az 1749-es jegyzőkönyv magyar nyelvű, másfelől jóval részletesebb leírást ad az egyes helyekről. A Szent László-féle oklevél és átíratok határleírásával kapcsolatosan egyrészt az oklevél kritikai kiadására és az MNL fényképgyűjteményében megtalálható digitalizált fotóira támaszkodom (kivételesen az 1693-as oklevél, mely a Veszprémi Főegyházmegyei Levéltárban volt elérhető). A nyelvi elemzés során saját korábbi munkáimat is felhasználom. Az 1749-es kézirat szövege nincs publikálva, illetve korábban érdemben nem foglalkoztak az irattal. A szöveg betűhív átírását, mely a jelen elemzés alapjául szolgál majd, a Veszprémi Főegyházmegyei Levéltárban őrzött dokumentum alapján magam végeztem el.

W. SOMOGYI JUDIT

(Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Klasszikus És Újlatin Nyelvek Intézete, Olasz Tanszék)

***Egyházi és világi vezetőket megnevező kifejezések a kora-újkori itáliai
kancelláriai nyelvben***

A kora-újkori politikai és diplomáciai kapcsolatok alakítóinak sorában számos egyházi és világi vezetőt tartunk számon; közöttük nemzetközi viszonylatban is meghatározó helyet foglaltak el a mindenkori Szentatya, a Német-római Birodalom első embere, egy-egy nagyobb hatalmi központ uralkodója. Az aktuális eseményektől függően az említett személyek gyakori szereplői voltak a korabeli keletkezésű dokumentumoknak. Az itáliai kancelláriák üzenetküldési gyakorlatában a tisztségükre vagy a rangjukra utaló konvencionális kifejezéseket (*pápa, császár* stb.) vagy azok szinonimáit többféle módon titkosították, bizonyos esetekben például egy másik konvencionális, de nem okvetlenül lexikális jelentésű kifejezéssel helyettesítették. Az előadás középpontjában XVI. századi, itáliai keletkezésű kódkulcsokban rögzített helyettesítő kifejezések formai és pragmatikai megközelítésű vizsgálata áll.

VARGA LAJOS

(ny. váci segédpüspök, OKGYK igazgató)

A Váci Egyházmegyei könyvtár egyik antikva példányában lévő bejegyzés

A szóban forgó mű címléírása a következő: *Caii Plinii Secundi Veronensis / Naturalis Historiae Libri XXVII. diligenti admodum labore, pervigiliq[ue] cura nuper / necantea in alma Parrhisiorum academia emendatiores impressi / atque recogniti. Qui in edibus[!] Ponceti le Preux eiusdem academiae bibliopolae / in via Iacobi sub intersignio Lupi commorantis / Venales prostant.* [20], 262 f. A kötéstábla és a címlap között előzéklap található, melynek verzóján Nováczky Endre váci egyházmegyesi pap bejegyzése található. Tanulmányunk célja az előzéklapon található bejegyzés és annak értelmezése. Ennek megvalósítása érdekében közöljük a latin szöveget és annak fordítását. Nováczky Endre bejegyzését összevetjük a mű kolofonjában lévő adatokkal, valamint értékeljük a Nováczky által kiválónak minősített Nicolaus de Pratis rézmetsző munkáját a címlap alapján. A bejegyzés megemlékezik ugyanez mű fellelhetőségéről a bécsi Császári Könyvtárban, mely azonos a mostani *Österreichisches Nationalbibliothek*-kal. Ennek kapcsán szólunk ugyanezen mű más könyvtárakban való elérhetőségéről. Végül pedig méltatjuk Nováczky Endre (1796-1871) személyét és beszélünk tevékenységéről.

BOROS ISTVÁN

(katolikus teológus)

Adalék Nádasdy Ferenc váci könyvtárához

Gróf Nádasdy (Paulai) Ferenc váci püspök kalocsai érsekké történő kinevezése után a Váci Egyházmegyében három „testületnek”, illetve szervezetnek ajándékozta el könyveit – a levéltári és könyvtári források alapján: a növendékpapság önképző körének, a váci szeminárium tanárainak (vagyis *usui Canonici Theologiae* = a kánoni teológia művelésére) és a váci püspöki könyvtárnak. Az adományozott könyvek katalógusai is több példányban fennmaradtak. A növendékpapságnak adományozott könyvek kéziratossági jegyzékét korábban már közöltük és ismertettük, most a szeminárium teológiai tanárainak szánt 62 művet tartalmazó kéziratossági jegyzéket mutatjuk be, amely hozzájárulás a teológiatörténet és -oktatás kutatásához, főleg a biblikum területén.

KISDI KLÁRA

(HUN-REN–OSZK Fragmenta et Codices Kutatócsoport főmunkatársa)

Párizsi Bibliák Magyarországon

Az úgynevezett „párizsi Biblia” műfaja a 13. században, Franciaországban született meg. Kisméretű, művészi kivitelezésű, sajátos betűtípussal (*littera Parisiensis*) írt és jellemzően vörös-kék tollrajzos iniciálékkal díszített könyveket takar. A szentírási könyvek sorrendje és a Szent Jeromos-féle prologusok közül való válogatás az egyes darabok esetében kismértékben eltérhet, ezért ezek mikéntje segíti a párizsi Bibliák csoportosítását. A könyvtípus jellegzetességei közé tartozik még, hogy a bibliai könyvek után rendszerint a héber nevek magyarázata következik.

A magyarországi gyűjteményekben jó pár gyönyörű darab található ebből a típusból. Az előadás a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár Ms 267 és Ms 298 jelzetű kéziratait és a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár PFK 118-I-42 jelzetű kötetét vizsgálja meg tüzetesebben és hasonlítja össze.

HURSÁN SZABOLCS

(Magyarságkutató Intézet, Klasszika-Filológiai Kutatóközpont)

Batthyány Lajos Ernő kancellár (1696–1765) újonnan feltárt kéziratai az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban és az MTA Könyvtárának Kézirattárában

A 2023-as konferencián Batthyány Lajos Ernő (1696–1765) kéziratairól adtam elő, a kancellár bécsi könyvtárának 1743. évi könyvkatalógusa alapján. Akkor érdeklődésem fókuszában a Batthyány Lajoshoz tartozó személyes jellegű dokumentumok álltak. A konferenciaelőadáshoz kapcsolódó tanulmányomban arról kellett beszámolnom, hogy a katalógusban és részben más dokumentumokban felsorolt, rendkívül érdekes dokumentumoknak egyelőre nem sikerült nyomára bukkannom.

Jelen előadásomban azt szeretném bemutatni, miként sikerült mélyíteni és kitéríteni az ismeretek körét az időközben elvégzett kutatás során. Az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban, valamint kisebb részben a Magyar Nemzeti Levéltárban több, Batthyány Lajos politikai felfogásába bepillantást engedő kéziratra bukkantam. Az MTA Könyvtár Kézirattárában végzett kutatás is eredményt hozott: itt egy Batthyány Lajos kezéből származó ifjúkori kéziratgyűjtést találtam, amely középfokú képzéséhez kapcsolódik a salzburgi egyetemre kerülést megelőző időből (ca. 1709). A forrás különlegessége, hogy abban az egykori nevelő magyar nyelvű értékelései is fellelhetők a diák egyes fogalmazványairól.

IVANCSÓ ISTVÁN

(professor emeritus)

Csépes János görögkatolikus vértanú pap levelei a vorkutai haláltáborból

Csépes János (1918-1953) a 20. századi kommunista terror egyik áldozata a 182 kárpátaljai görögkatolikus pap közül. Ő a szó szoros értelmében áldozattá vált, mert nemcsak szenvedett, egészségében károsodott, megrokkant, mint a többiek, hanem az életét is feláldozta a hitéért. Hét gyilkos géppuskagolyó oltotta ki az életét a szibériai GULÁG vorkutai haláltáborában. Pedig a „bűne” csupán annyi volt, hogy nem írta alá a pravoszláv (ortodox) egyházhoz való csatlakozást: hű maradt a katolikus egyházhoz és a római pápához. Ezért 25 év munkatáborra, teljes vagyonelkobzásra és 5 évi polgári jogfosztásra ítélték. – Tudatosan vállalta! Három levele (és néhány töredék) maradt fenn a bő hároméves rabságából, ahol a szenvedések közepette is megtörhetetlen hitéről tesz tanúságot. Egyébként a szintén fennmaradt másik három levelében – amit még kispapként írta a szemináriumából – szinte látnokként alapozza meg jövő sorsát, a rá váró bármiféle megpróbáltatások sorozatát. A lágerből írva a saját szenvedéseit háttérbe helyezi, de azért a körülményekről sokat elárul. A legfontosabb azonban, amit a gyilkos sortűz következtében haldokolva még el tudott suttogni a – szintén megsebesült – paptársának: „Micikét [ő volt a felesége] és a gyerekeket nagyon szeretem, de Krisztust még jobban szeretem”. – Ezt a rendíthetetlen hitet lehet kiolvasni a leveleiből is.

PAPPNÉ KOCSIS RÉKA

(ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont)

„Mit akarsz szerető fiam?” – Adalékok a Jordánszky-kódex fordítási kérdéseihez

A Jordánszky-kódex egyike azon kevés magyar nyelvű kódexünknek, amely nagyobb mennyiségben tartalmaz – nem a Zsoltárok könyvéből – ószövetségi szakaszokat: a kódex első felében Mózes öt könyve mellett a Józsué és a Bírák könyve olvasható. Általánosan elfogadott és hivatkozott állítás, hogy szent szövegek fordítása esetén a fordítók jobban ragaszkodtak az eredeti szöveg struktúrájához, szórendjéhez, nyelvi megoldásaihoz, így több kódexszünk szövege vagy szakaszai is szinte érthetlenné váltak a latinhoz való ragaszkodás, szoros „tapadás” miatt. A Jordánszky-kódexet olvasva azonban esetenként udvarias megszólítási formákba botlunk, mint pl. jó uram, jó atyám, szerető fiam – amelyek természetesen nem részei az eredeti szövegnek. Az előadás során bemutatom ezeket az adatokat, és a kódex egyéb jellemzőinek sorra vételével megpróbálunk magyarázatot találni arra, hogy mi állhat amögött, hogy az élőbeszéd nyelvhasználati jellemzői beszüremkedtek a szent szövegbe.

VARSÁNYI ORSOLYA

(MTA Könyvtár és Információs Központ, Keleti Gyűjtemény)

A keresztény zsolttárok és imák nyomában: A Keleti Gyűjtemény „Arab O. 144 [Kitāb al-Šalāt al-Masīhīya]” című keltezetlen kéziratának vizsgálata

A tervezett előadás az eddig keltezetlen Arab O. 144 jelzetű arab kéziratot vizsgálja, amely a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Keleti Gyűjteményében található. A kéziratot a bibliai szövegek és imák közvetítésének lencséjén keresztül mutatja be a közel-keleti keresztény kéziratok hagyományokon belül.

Tartalma alapján a kézirat ideiglenes címe Kitāb al-Šalāt al-Masīhīya (A keresztény ima könyve). Hét fólióból áll: az első három fólió hátoldalán (fol. 1v–3v) zsolttárok, majd a 4. fólió elejétől a 7. fólió végéig (fol. 4r–7v) keresztény imák találhatók. A tanulmány kodikológiai elemzéssel, proveniencia-kutatással és szövegösszehasonlítással helyezi el a kéziratot az arab nyelvű bibliai kéziratok készítésének tágabb hagyományában, kiemelve annak liturgikus használatát.

A kézirat fizikai jellemzői betekintést nyújtanak készítésébe és továbbadásába. A külső margók a bekötés során le lettek vágva, ami miatt egyes karakterek hiányosak. A papír erős használat jeleit mutatja: elsötétedett szélek és sarkok, amelyek intenzív használatra utalnak. A vizsgálat egyik legfontosabb felfedezése a „Ruse Turners 1836” vízjel, amely a papírt a kent-i Maidstone-ban található Upper Tovil Malomból származónak mutatja. Ezt a malmot Joseph Ruse és a Turner testvérek üzemeltették 1805 és 1845 között. Ezáltal a kézirat 1836 utáni keletkezést nyer, és felveti a papír földrajzi útjával kapcsolatos kérdéseket. A brit papírimport a Közel-Keletre – különösen Egyiptomra keresztül Szudánba, Arábiába és a Levantba – az 1880-as években erősödött fel, és gyakran szíriai keresztény kereskedők közvetítésével történt. A vízjel tehát valószínű egyiptomi vagy levantei származásra utal, esetleg olyan keresztény hálózatokhoz köthető, amelyek a papírkereskedelemben részt vettek.

A proveniencia-kutatás a kéziratot a 19. századi magyar gyűjtési gyakorlatba is beágyazza, és megkérdőjelezi a korábbi tulajdonosi azonosítást. Korábban Áron Szilády (1837–1922) hagyatékának részeként katalogizálták, lévén, hogy a Kiskunhalasi Főgimnázium Könyvtárából került a Gyűjteménybe; ezt bélyegzők is megerősítik. A kézirat tartalma – zsolttárok és imák – azonban nem illeszkedik Szilády oszmán-török anyaggal foglalkozó érdeklődési köréhez. Nincs bizonyíték arra, hogy Szilády az arab keresztény szövegek iránt érdeklődött volna. Ehelyett a kéziratot Szilágyi Dániel (1819–1885) hagyatékához kötöm, amelynek egy része szintén Kiskunhalason volt, mielőtt 1951–1952-ben az Akadémiára került. Szilágyi konstantinápolyi magyar könyvgyűjtő volt, titkárként és tanárként dolgozott az „Keleti Magyar Protestáns Colonia”-ban. Könyvtárában számos arab keresztény

nyomtatott mű szerepelt, például zsoltároskönyvek (pl. *Kitāb al-Zubūr al-Ilāhī li-Dāwud al-Nabī*, Bejrút 1842), liturgiák (*Liturgiae Ecclesiae Anglicanae*, London 1826) és katekizmusok (*al-Muhtaşar fi 'l-Ta'lim al-Masīhī*, Málta 1842), amelyek közül sok viseli az ő bélyegzőjét. Ez a javaslat az Arab O. 144-et ritka kéziratként helyezi el Szilágyi nyomtatott arab keresztény anyagai között, és rámutat az európai gyűjtők szerepére a közel-keleti bibliai anyagok megőrzésében. A vizsgálat nyomon követi, hogyan kerültek ilyen tárgyak a magyar gyűjteményekbe az oszmán-magyar kapcsolatok és az 1848 utáni emigráns közösségek révén. A kézirat jól példázza a zsoltárok használatát az arab keresztény liturgiában. A zsoltárrész a hét bűnbánati zsoltárt tartalmazza (6., 31[32]., 37[38]., 50[51]., 101[102]., 129[130]., 142[143].). Az imák középarab nyelven íródtak, levantei keresztény nyelvjárási jellemzőkkel, és Szentháromság-invokációkat, a Jézus Szent Szívének szentelt áhítatokat, Szent Pálhoz szóló imát, Szűz Máriához intézett imákat stb tartalmaznak. Ezek alapján az előadás a kézirat felekezeti hátterét is vizsgálja.

ZÁGORHIDI CZIGÁNY BALÁZS

(Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény, Vasvár)

Fehér Mátyás Jenő és a "Kassai kódex"

Az 1960-as években előbb nagy érdeklődést, majd nagy csalódást váltottak ki Fehér Mátyás Jenő, volt domonkos szerzetes emigrációs publikációi az ún. "Kassai kódex"-ről. A szakemberek többsége egy idő után ugyan egyértelmű hamisítványként könyvelte el a "sámán-inkvizíciós" jegyzőkönyveket, ennek ellenére sokan bíztak benne, hogy valamiféle igazságmagva mégiscsak lehet a "kódex" szövevényes történetének. Az elmúlt évtizedek során - főleg Domonkos Rendtörténeti Gyűjteményben folyó forrásgyűjtés során - sok minden tisztázódott Fehér munkásságával kapcsolatban, sőt a különleges forrás lelkörülményeire vonatkozó dokumentumok is kerültek elő. Mindezek alapján ma már egyértelmű álláspont fogalmazható meg az egykori dominikánus idehaza végzett egyháztörténeti és az emigrációban folytatott őstörténeti bűvárkodásairól, amelyek meglepően sok párhuzamosságot mutatnak.

SÖLCH MIKLÓS

(Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár)

Index Actorum Romanorum Pontificum – Érszegi Géza kéziratának kiadása

Érszegi Géza 1989-ben készült dolgozata a konstanzi zsinat előtti pápák nevében kiadott, Magyarországon fennmaradt eredeti oklevelek latin nyelvű regesztáit és diplomatikai leírását tartalmazza. A szerző ezzel a munkájával elnyerte a MTA történettudomány doktora címet. A kézirat a Vatikáni Könyvtár rangos sorozatában való megjelentetésre készült, de nyomtatásban évtizedekig nem jelent meg. A szerző 2022-ben bekövetkezett halálát követően az örökösök és a Magyar Nemzeti Levéltár főigazgatója a megjelentetés mellett döntöttek. Az előadás ismerteti a sorozat jelentőségét, eddig megjelent köteteit, valamint a kézirat sorsának alakulását, és a sajtó alá rendezés során felmerült problémákat, megoldásokat.